

Підсумовуючи наведене, можна зробити **висновок**, що деякі положення робіт перелічених вчених щодо протидії злочинам, які вчиняються неповнолітніми, вже не відповідають сучасним реаліям, що насамперед пов'язано зі змінами в сучасному інформаційному просторі, реформуванням правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України, а також зі зміною кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства. Зважаючи на це, тематика оперативно-розшукової протидії вбивствам, які вчиняються неповнолітніми, є актуальною та потребує окремого дослідження, зокрема у частині наукового генезису.

Одержано 31.10.2017

УДК 343.123.12

Олег Вікторович КИРИЧЕНКО,

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ

Під час реформування системи правоохоронних органів України перед ними постають нові завдання щодо визначення стратегічних напрямів їх діяльності, пошуку нових підходів до протидії злочинності, які б відповідали реаліям сьогодення та враховували тенденції розвитку суспільства й держави. Особливо актуалізується потреба у дослідженні наукових ідей і підходів щодо створення якісно нового механізму протидії злочинності, виявлення та аналізу його складових, удосконалення відповідного чинного законодавства та правозастосовної практики.

Ефективне функціонування і діяльність правоохоронних органів насамперед залежить від їх правового регулювання. Однак аналіз нормативно-правових актів свідчить про відсутність єдиного погляду та розуміння загроз, пов'язаних зі злочинністю, а відображені в них стратегічне планування підходів та оцінок проблем, шляхи їх вирішення носять фрагментарний характер та є непослідовними.

Правовою основою регулювання оперативно-розшукової протидії злочинам є сукупність взаємопов'язаних нормативно-правових актів, які спрямовані на протидію злочинам силами та засобами оперативно-розшукової діяльності. У зв'язку з тим, що серед учених немає єдності у поглядах стосовно вибору критеріїв класифікації нормативно-правових актів, які регламентують оперативно-розшукову

протидію злочинам, покладених в їх основу, ми вважаємо, що критерієм такої класифікації доцільно визначити внутрішній зміст цих актів, тобто пропонуємо здійснити поділ зазначених актів на такі групи: 1) законодавчі акти, що регламентують в цілому діяльність суб'єктів оперативно-розшукової протидії злочинам (органів Національної поліції, СБУ тощо); 2) відомчі акти, що визначають компетенцію, цілі, завдання та напрями діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів; 3) відомчі акти, що регламентують оперативно-розшукову діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів та регулюють організаційно-тактичні питання застосування сил, засобів і методів цієї діяльності; 4) законодавчі та підзаконні акти загального характеру, що забезпечують функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності; 5) законодавчі та підзаконні акти, спрямовані на протидію окремим видам злочинності.

Підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, стан захисту прав і свобод громадян, публічна безпека повністю залежать від рівня законодавчого забезпечення. Але, на жаль, сьогодні в Україні відсутній нормативно-правовий акт, який би регулював суспільні відносини щодо протидії злочинності. І тому слід погодитися з думкою деяких науковців, що «одна з причин незадовільної якості багатьох законів – відставання юридичної науки в теоретичній проробці та вирішенні питань, потребуючих законодавчої регламентації. Юридична наука, замість того, щоб йти попереду законодавця, або обґрунтовує, або піддає критиці вже прийняті закони» [1, с. 296].

Незважаючи на те, що в країні діє ряд законів щодо протидії та недопущення вчинення злочинності (злочинів), зокрема «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993; «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15.02.1995; «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 28.11.2002; «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003; «Про запобігання корупції» від 14.10.2014; «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011, на наш погляд, необхідним є прийняття також Закону України «Про засади протидії злочинності», в якому слід надати визначення категорії «протидія злочинам», у тому числі й «оперативно-розшукова протидія злочинам» як різновиду протидії злочинам, її форм, сил і засобів тощо [2, с. 146]. Прийняття зазначеного нормативно-правового акта буде лише сприяти напрацюванню стратегії протидії злочинності взагалі та окремим її видам.

Слід наголосити, що стратегія оперативно-розшукової протидії злочинам повинна базуватися на стратегії протидії злочинності в

суспільстві. Окремі аспекти стратегії оперативно-розшукової протидії злочинам відображені в нормативно-правових актах, що спрямовані на забезпечення національної безпеки держави, протидію злочинності взагалі та окремим її видам. Наприклад, згідно з Рішенням РНБО України «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні» від 06.05.2015, введеним у дію Указом Президента України від 16.06.2015 № 341/2015, та з метою недопущення загострення криміногенної ситуації в окремих регіонах України, мінімізації впливу відповідних загрозливих чинників на національну безпеку, підвищення ефективності захисту прав і свобод громадян було визначено пріоритетним напрямом щодо протидії злочинам проти громадської безпеки, зокрема: 1) зниження рівня злочинності в державі, пов'язаної з незаконним обігом вогнепальної зброї, інших засобів ураження, бойових припасів, вибухових речовин; 2) виявлення і ліквідація каналів контрабанди, незаконного переміщення територією України вогнепальної зброї, інших засобів ураження, вибухових речовин; 3) посилення контролю на об'єктах, де зосереджено вогнепальну зброю, інші засоби ураження, бойові припаси, вибухові речовини; 4) припинення проявів бандитизму, забезпечення якісного досудового розслідування і передачі до суду наявних кримінальних проваджень у справах про бандитизм, злочини, вчинені організованими групами чи злочинними організаціями; 5) виявлення і припинення каналів фінансування банд і контрабанди вогнепальної зброї та інших засобів ураження, бойових припасів, вибухових речовин [3].

До недавнього часу основним нормативно-правовим актом, спрямованим на протидію злочинності, була Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1209-р, термін дії якої закінчився 31 грудня 2015 р. Але на підставі аналізу статистичних даних і з урахуванням криміногенної ситуації в державі та сучасних тенденцій існування та розповсюдження злочинності вважаємо, що в Україні необхідним є прийняття аналогічної Концепції (наприклад, на п'ять років), в якій слід передбачити питання протидії окремим видам злочинності.

Особливе значення щодо протидії злочинності має Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України). Хоча цей законодавчий акт визначив запобіжну спрямованість оперативно-розшукової діяльності як головну, він не надав оперативним підрозділам потрібних повноважень для ефективного запобігання злочинам.

У зв'язку з прийняттям КПК України були внесені зміни до чинної редакції Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»

[4], які, на наш погляд, тільки посилили протиріччя між положеннями цих законодавчих актів, зокрема в нормах, де йдеться про місця та роль оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії злочинам під час кримінального впровадження, невизначеність кола оперативно-розшукових заходів тощо.

Наприклад, у п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено, що підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: злочини, що готуються; осіб, які готують вчинення злочину; осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання; осіб безвісно відсутніх; розвідувально-підбивну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України; реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності. Разом з тим, як правило, до оперативних підрозділів Національної поліції надходить у більшості випадків інформація, що стосується осіб, які вже вчинили злочини, але про достовірність цих даних не відомо. Відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства у цьому випадку необхідно відкрити кримінальне провадження. Зазначене не дає можливості оперативним підрозділам, використовуючи арсенал форм, методів і засобів оперативно-розшукової діяльності, здійснити перевірку щодо достовірності відомостей про факт вчинення злочину та можливості отримання додаткових відомостей щодо фактів злочинної діяльності.

Таким чином, правоохоронна практика виявила деякі неузгодженості між нормами КПК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», внаслідок чого оперативні підрозділи до певної міри усуваються від виконання своїх безпосередніх завдань. У зв'язку з цим оперативно-розшукове законодавство потребує удосконалення, зокрема за такими напрямками:

1) здійснити запровадження у КПК України та в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» єдиної термінології;

2) закріпити в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначення терміна «оперативно-розшуковий захід», а також надати вичерпний перелік оперативно-розшукових заходів відповідно до КПК України та розкрити їх сутність. Встановити, що види оперативно-розшукових заходів повинні бути ідентичними видам негласних слідчих (розшукових) дій;

3) передбачити в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» можливість здійснення оперативно-розшукової діяльності за наявності достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про осіб, які вчинили злочин;

4) передбачити в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» підставу для закриття ОРС як запобігання злочинам.

Наприкінці слід зазначити, що одним із перших кроків створення ефективної моделі оперативно-розшукової протидії злочинам та правової основи щодо регламентації такої діяльності повинно стати підготовка Концепції реформування оперативно-розшукової діяльності в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Баляба А. В., Виленская Э. В., Дидоренко Э. А., Розовский Б. Г. Криминология: приглашение к дискуссии : монография. Луганск : РИО ЛИВД, 2000. 318 с.

2. Кириченко О. В. Предотвращение преступлений в системе противодействия преступности // Актуальные проблемы теории и истории права и государства на современном этапе : сб. науч. тр. IX Международ. науч.-практ. конф. / отв. ред. А. С. Евстигнеев. Кострома : Изд-во Костром. гос. технол. ун-та, 2012. С. 144–147.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06.05.2015 р. «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні» : указ Президента України від 16.06.2015 № 341/2015 // Президент України : офіц. інтернет-представництво. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/3412015-19136> (дата звернення: 30.10.2017).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : закон України від 13.04.2012 № 4652-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4652-17> (дата звернення: 30.10.2017).

Одержано 31.10.2017